

Anne Marie Olesdatter

Fattigvæsenet i Jerne-Skads sogn i 1800 tallet

Af Gerda Kjær

Fattigdom har altid været et problem for de offentlige kasser. Tilbage i middelalderen blev omsorgen for de fattige hovedsageligt foretaget af familien og de katolske præster.

Efter reformationen i 1536 overgik forpligtelserne imidlertid til staten, som ikke magtede opgaven, hvilket resulterede i at der praktisk taget ingen fattigforsorg var og de fattige måtte skøtte sig selv, dvs. de var henvist til tiggeri.

Det tog så voldsomt et omfang at der i 1708 udstedtes en lov, der forbød tiggeri, og de enkelte sogne blev pålagt at tage sig af deres egne fattige.

Der blev herefter gjort flere forgæves forsøg på at oprette et offentligt fattigvæsen, men hver gang strandede forsøgene på, at ingen var særlig villige til at erlægge de nødvendige bidrag, der var tænkt at skulle fremskaffes af frivillighedens vej.

I 1803 blev den første egentlige fattiglov vedtaget. Herefter oprettedes i hvert sogn en fattigkommission, der i byerne bestod af præsten, største lodsejer i sognet, samt tre, fire af sognets »beds-te mænd«. Bidrag til fattigkassen var ikke længere frivillige og kunne udpanes, hvis de ikke blev erlagt i tide.

Den nye lov betød en omfattende brevveksling mellem de nedsatte kommissioner og amtsfattigdirektionen. Intet sogn påtog sig forsørgelsen af en fattig, før alle andre muligheder var udtømte, og et kapløb om, hvem der havde forsørgelsespligten begyndte.

For at være forsørgelsesberettiget, skulle man enten være født, eller i de seneste tre år have haft fast opholdssted i et sogn.

Det omfattende tovrækkeri kan der læses om i fattigkommissionernes protokoller, Stiftamtets kopibøger over brevveksling og i nogle tilfælde i stedets politiprotokoller.

Sagen om Anne Marie Olesdatter fra Vognsbøl i Jerne Sogn var hele hele vejen gennem alle instanser. Det er historien om det offentliges syn på ugifte mødre og deres børn, det er en grum historie fra en tid, hvor normerne var ganske forskellige fra det, vi kender i dag.

Den 20 november 1833 nedkom Anne Marie Olesdatter i Vognsbøl med et drengebarn, der blev døbt Jens Ole Jensen. Moderen var ugift.

Allerede før fødselen var hendes situation vanskelig. Hun var født i Jerne Sogn, hvor også hendes mor boede, men da hun havde haft forskellige tjenestesteder i Guldager Sogn, forsøgte Jerne fattigkommission at få hende afsat dertil. I Hjerting by i Guldager sogn træffer hun aftale med en kone, Mette Marie, om at indlogere sig hos hende, og hun betaler huslejen forud.

Det får sognepæsten True til at møde op og meddele Mette Marie, at hun har overtrådt reglerne og må ikke have denne logerende boende, da hun ulovligt opholder sig i sognet. Her ønsker man hende aldeles ikke, og forlanger at hun skal forføje sig til Jerne, hvor hendes barn så vil blive født og dermed forsørgelsesberettiget.

Jerne Sogn ville imidlertid ikke give opholdstilladelse, men Anne Marie flyttede alligevel ind hos sin gamle mor og her blev drengen født.

Striden om hvem der skulle forsørge mor og barn fortsatte, og året efter skrev Anne Marie et brev til Stiftamtet, hvor hun bad om hjælp.

Ane Marie Olesdatters andragende til Stiftamtet.

»Jeg i dybeste ydmyghed bønfalder til Deres Højvelbaarenhed i min trang, betræffende min ringe omstændighed. Jeg blev besvangret ved en karl som foregav han havde 300 Rdl. staaende hjemme i hans faders gaard, og han vidste et sted til kjøbs, og han vilde ægte mig. Jeg som fattigt barn og sygelig helbred uden eftertanke troede at gjøre min lykke, men da jeg var besvangret ved ham, rejste han bort og jeg har udsurgt, at han skal efter Rygtet have kone og barn på hin side Holstebro. Så jeg er bedraget.

Jeg tjente da en aftægtsmand paa en gaard i Hjerting denne vinter, og om paasken 1833 rejste jeg væk og vilde finde et andet Sted til os, men blev borte. Nu havde jeg plads i Hjerting om Mikkelsdag derefter, at opholde mig hos sidstnævnte.

Pastor True af Guldager forbød dem det, og jeg skulle til Jerne Sogn at gjøre barsel. Da jeg kom der, vilde Pastor Hjort af Jerne sogn sende mig til Guldager sogn. Jeg til min fattige moder som er almisselem, men har selv hus, men ringe, og der fødte jeg et drengbarn tæt før jul, som er levende og rask og nu næsten et aar gammel. Jeg har ikke kunnet faa mindste bidrag af sognet. Pastor Hjort siger, vil jeg have bidrag skal jeg ad Guldager indflyttede sogn. Jeg giver hermed Deres Højvelbaarenhed den sande oplysning. Jeg er født i Jerne sogn og opdragen til jeg skulle gaa til konfirmation, så fik jeg tjeneste i Guldager sogn og der blev jeg

Lov om forsørgelsespligt.

Det offentlige er pligtig til at komme enhver til hjælp, for så vidt og så længe han ikke er i stand til at forskaffe sig og sine det nødvendigeste til livets ophold

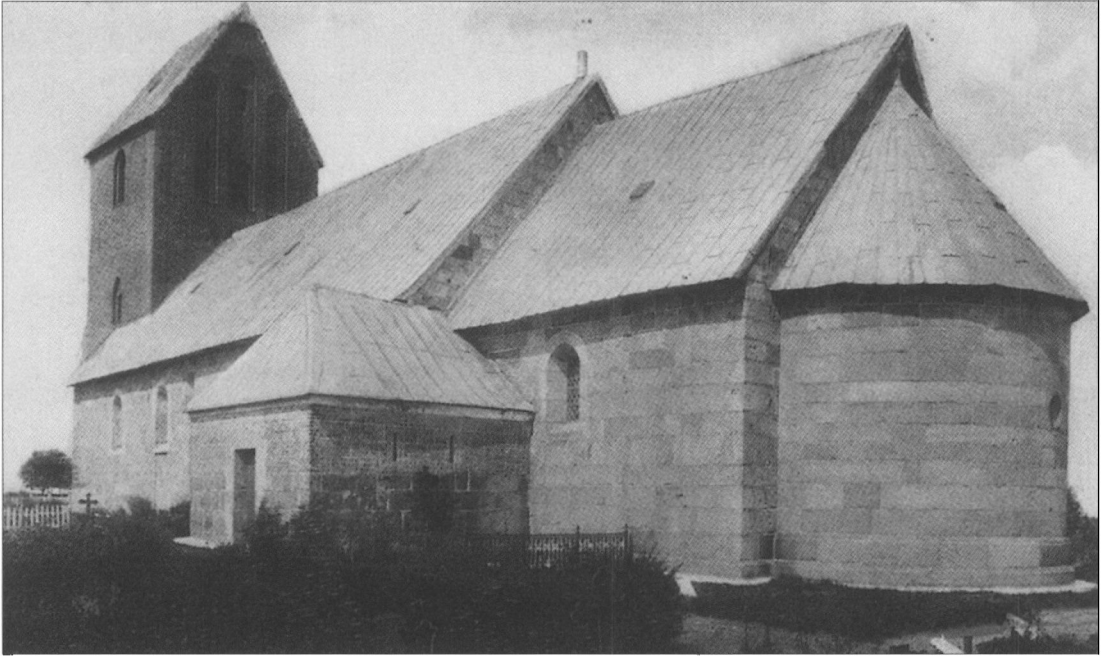
konfirmeret og den største del har jeg søgt min altergang i Guldager sogn. Men jeg har tjent i 4 aar uafbrudt i Jerne sogn. Nu har jeg siden de 4 aar været halvandet aar i Guldager sogn siden, nemlig Hjerting. Jeg har tjent smaa løn da jeg har været sygelig og har nu i dette aar maattet sælge min dragkiste for føden at faa, og nu vil denne aftægtsmand i Hjerting have mig fra nu af og til Mikkelsdag og give mig 8 Rdl. i løn og jeg kan faa barnet til ordentlige folk til paasken, men de vil have 5 Rdl. Til samme tid som jeg ikke kan faa bestreden. Min moder vil gerne modtage barnet om paaske igen, men i vinter er huset for utæt og barnet kan ikke undvære mælk. Om paasken først kommer vil min Moder gjerne tage imod barnet uden besynderlig penge, da jeg vil for alletider tjene og lægge dem til hende. Men lidet bidrag med korn af sognet til barnets føde.

Jeg bønfalder Deres høje Stifts amtmænd om De vilde af naade paase, hvad sogn jeg tilhører og paalægge samme at hjælpe mig i min trange Omstændighed med nogle penge til Paasken førstkommende. Jeg haaber og henlever i stadig haab, at De ihukommer af Naade min bøn og begjæring. Allerunderdanigst bedes af Deres ringe tjenerinde.

Vognsbøl i Jerne Sogn 20.11.1834.

Ane Marie Olesdatter«

Stiftamtet forlangte straks foretaget et forhør over Anne Marie Olesdatter for at få sagen

Jerne Kirke, Esbjergs ældste kirke, blev bygget i midten af 1100-tallet. Tårnet er fra omkring 1460. Kirken var tidligere sømærke for fiskerne og »kunne øjnes af fiskerne på havet over 12 miles afstand».

belyst og en afgørelse truffen. Forhøret betød at politiet blev inddraget i sagen, hvorfor referatet er hentet i Skads Herreds politiprotokol.

Den 28.11.1834 mødte Anne Marie op hos herredsfogeden for at aflægge beretning om sin situation. Hun fortalte, at hun var 32 år gammel, hendes forældre var Søren Kjeldsen og Ane Sørensdaughter. De var bosiddende i Vognsbøl i Jerne Sogn.

Da hun var fem år gammel, var hun blevet sat i pleje hos sin morbrøder, Peter Madsen på Sædding Mark i Guldager Sogn. Denne morbrøder boede på nuværende på øen Sylt. Hun havde opholdt sig hos ham i tre-fire år og gik derfra i Sædding skole.

Hun tjente derefter hos en mand man kald-

te Stamme-Christen indtil hun blev konfirmeret, hvorefter hun kom til landinspektør Elling i Hjerting og der blev hun i syv år.

Den næste plads var hos en mand, der hed Stephan i Hjerting. Han døde dog samme år, og hun blev så i tjeneste hos hans søn Søren Stephansen i næsten tre år. Derefter kom hun til degnen Fogtmann i Jerne, hvor hun blev i to-tre år. Herfra til Søren Hansen i Fourfelt i Guldager Sogn et år.

Såvidt hun kunne huske var hun i 1831 eller 32 flyttet til Hjerting og tjente 1/2 år hos gæstgiver A. Marebæk. Derpå et år hos Knud Westesen, samme steds. Her kom hun fra 14 dage efter Mikkelssdag, fordi hun var svanger.

Det var under sidstnævnte tjeneste, hun var

blevet besvangret af en karl Jens Mikkelsen, der da tjente hos A. Marebæk i Hjerting. Såvidt hun vidste, var han hjemmehørende i et sogn to mil fra Skive, uden at hun kunne komme det nærmere, men hun vidste at skomager Søren Lund i Hjerting kendte en bror til ham. Denne broder var bosat på fædrenejgården, som altså lå ca. to mil fra Skive. Efter hvad hun havde erfaret var Jens Mikkelsen endvidere gift.

Hun forsikrer at hun aldrig har opsøgt pastor True og at hun aldrig har bedt om understøttelse fra Guldager Sogn, men hun vedgår at hun kort efter at have født henvendte sig til pastor Hjort om understøttelse, men han sagde, hun først skulle spørge amtet for at få oplyst, hvor hun var forsørgelsesberettiget. Barnet har hun i pleje hos Niels Wognsbøl.

Stiftamtet pålagde herefter Jerne-Skads sogn at betale hende to rigsdaler indtil påske, da der ikke synes at være grund til at tro at hendes oplysninger ikke skulle være rigtige, så indtil videre måtte dette sogn anses som hendes forsørgelsessted.

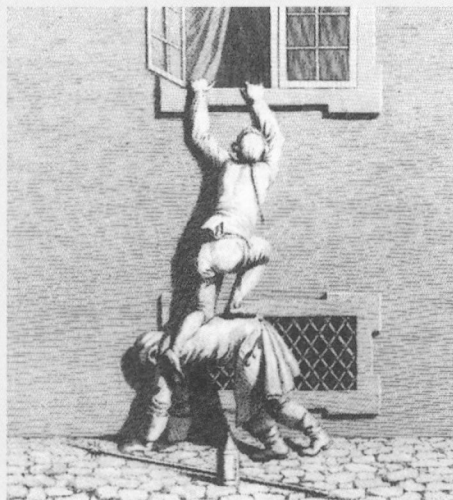
Kommissionen betaler nølende de to rigsdaler til barnets underhold, men nægter at betale til Anne Marie Olesdatter, især fordi hun atter har taget tjeneste i Guldager Sogn.

En tid ser det ud, som om der er fundet løsnings på problemet, men i 1836 er der atter så store vanskeligheder for den ugifte mor, at hun er nødt til at skrive til Stiftamtet og bede om hjælp:

Underdanigst Andragende

»Jeg i dybeste Ydmyghed takker Deres Højvelbaarenhed for Deres gode Anstalt De af Naade gjorde mig forrige år. De antog mit Andragende og paalagde Herredsfogeden at tage mig i Forhør og da hjalp De mig til at oplyse Fattigkommissionen i Jerne Sogn, at der skulle jeg have min Hjemsted, som De og

Ugerne erindrer jeg en fordævelig Uskik, som desværre ikke er ualmindelig, og den er: Unge Pigers Forførelse, af vellystige usædelige Mennesker, under Ægteskabs Løfte.

Kobberstik af Clemens efter Abildgaard med teksten »Det er ikke godt at mennesker er alene«.

bifaldt, da Deres Højvelbaarenhed skrev Herredskontoret til 2. Febr. 1835, og da oplyste Fattigvæsenet, at Jerne Sogn skulle være rette Forsørgelsessted, og da paalagde De Fattigvæsenet at give mig der intermistisk Pengehjælp til næste Paaske 2 Rdl. Til hjælp til mit Barn, som jeg satte ud for Penge.

Jeg takker Dem i dybeste ydmyghed. Jeg fik disse 2 Rdl. Rigtig. Nu fik jeg min moder, som er almisselem, til at tage mit Barn til sig, og hun er i Jerne Sogn, har selv hus uden ringeste ejendom, og jeg tjener i Hjerting. Jeg får 8 Rdl. I løn. Jeg er sygelig og kan ikke bringe det høje-

re, og jeg skulle give 10 Rdl. i aaret for at dette Barn ved en mand. Det kunne jeg indse kunne ikke gaa an, da jeg ikke kan faa at vide hvor den Menneske blev af, som besvangrede mig, langt mindre at faa mine bidrag af ham. Nu naadigste Stiftamtmand, jeg ser mig forlegen og henflyer til Dem med mit sande Andragende. Min Moder almissem Ane Madsdatter, enke bor i Wognsbøl by i Jerne Sogn, er svagelig, over 70 aar gammel nyder i aaret i et og alle 8 skæpper Rug, 7 skæpper Byg, 6 pund smør og 1 Rdl. i penge. Dette er det hele. Ingen tillæg til brændsel eller nogen dele. Nu fik jeg Christen Jensen i Wognsbøl til at bønfalde Fattigkommissionen om bidrag af korn eller penge efter Deres godtbefindende ved planlæggelse i efteraaret, men han fik til svar, de havde betalt disse 2 Rdl. Som Stiftamtmanden havde befalet, og de ville have en anden brev inden de gav noget ud, det sagde Præsten rent ud. Jeg indflyer til Deres Naade og bønfalder, at De ville paalægge Fattigkommissionen efter Deres egen Godtbefindende, lige meget enten det er Penge eller Korn «

Jeg er besjælet med stadig haab til Deres Højvelbaarenhed om en naadig bønhoerelse.

Underdanigst af Deres ringe Tjenerinde
Wognsbøl den 2. februar 1836
Anne Marie Olesdatter

At ovennævnte er i Sanhed er jeg i alle dele øjenvindne til. Dette tilstår jeg
Christen Jensen, Wognsbøl. Lawærge for
Anne Marie Olesdatter

Fattigkommissionen i Jerne-Skads blev ikke glade, da amtet foreholdt dem denne skrivelse, men den 21.marts 1836 henstiller Fattigkommissionen sagen til Stiftamtmandens gunstige betænkning. Man gør opmærksom på, at Christen Jensen i Wognsbøl har fået 2 Rdl. til

Anne Marie Olesdatters barn, og man er af den formodning, at man har gjort mere for hende end man var pligtig til og man mener ikke, at der skulle være nogen grund til at hun skulle besvære Stiftamtmanden med dette. Ligeledes mener man, at hun må opsøge den foregivne barnefaders opholdssted, hjulpet af Guldager sogn, som lettere kunne lede hende til hans opholdssted..

Man indstiller sagen til gunstig betænkning og holder den 21 oktober 1837 et møde i Jerne præstegård for at drøfte sagen, der dog er trukket en del i langdrag. Endnu et brev, som Anne Marie har sendt til Stiftamtet blev forelagt mødedeltagerne. Atter har hun klaget over den hjælp hun har fået og understreger at hun er svækket i benene og ikke kan have nogen tjeneste i øjeblikket.

Hun har stadig kun fået de to rigsdaler og bruger alt hvad hun tjener på at hjælpe sin moder, der passer barnet og som heller ikke får nogen fattighjælp. Hun beder nu stiftamtet om at foranledige at hun får en fast hjælp fra Jerne- Skads sogn.

Amtet stiller endvidere nogle spørgsmål angående hende. De ønsker at vide om hun er så svækket i benene, som hun beskriver det, om hun er hjemme hos sin moder, og om hun der er nødvendig for den gamles pleje. Hvad hun lever af når hun ingen tjeneste har.

Der synes dog at ske en lille bedring. Anne Marie Olesen bliver bevillet 4 rdl. årligt til barnet og tager selv atter tjeneste i Guldager Sogn, mens barnet bliver hos hendes gamle mor i Wognsbøl.

Alle forsøg synes dog at have været forgæves. Hvordan barnets røgt og pleje har været kan man kun gisne om, men nogen god start fik han ikke og han blev da heller ikke ret gammel.

Den 3. august 1838, da han var knap fem år

gammel, betalte fattigvæsenet i Jerne-Skads Sogn Peder Møller Bruun, for en ligkiste til den lille fattige dreng Jens Ole Jensen.

Heller ikke Anne Marie Olesen blev gammel. Hun døde som tjenestepige hos Niels Stephan-sen den 20 maj 1840, kun 44 år gammel.

Kilder

Jerne- Skads fattigprotokol

*Gerda Bolt Kjær, Storegade 46, 6700 Esbjerg.
Pensionist. Født 1927*